

Sivas Gök (Sahip Ata) Medrese Çini ve Sirli Tuğlalarının Onarım Geçmişi ve Mevcut Korunmuşluk Durumu Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment on the Repair History and the Current Conservation Status of Sivas Gök (Sahip Ata) Madrasa Tile and Glazed Bricks

Işıl KONAK

Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Sanat Eserleri Konservasyonu ve Restorasyonu Bölümü, Kastamonu, Türkiye

Çalışmaya konu olan Sivas Gök Medrese çini ve sirli tuğlaları, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kültür Varlıklarını Koruma Programı'nda tamamlanan "Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali'nin Vakıf Eserlerindeki Çinilerin Geçirdiği Onarımlar ve Mevcut Korunma Durumlarının Değerlendirilmesi," isimli doktora tezi kapsamında çalışılmak istenmiş ancak yapı çinilerinin restorasyonu devam ettiği için ilgili makamlardan eyvan ve mihrap çinilerinin mevcut durumlarına ilişkin inceleme izini alınmadığından, çiniler tamamıyla değerlendirilememiştir. Bu çalışmada, restorasyonu tamamlanan Sivas Gök Medrese yapısının tez çalışması kapsamında incelenemeyen bölümleri de dahil olmak üzere tamamı çalışılmıştır.

Geliş Tarihi/Received: 05.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 08.07.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 28.10.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Işıl KONAK
E-mail: ikonak@kastamonu.edu.tr

Cite this article as: Konak, I. (2022). An assessment on the repair history and the current conservation status of Sivas Gök (Sahip Ata) Madrasa tile and glazed bricks. *Art and Interpretation*, 40(1), 59-74.

ÖZ

Sivas ili sınırları içinde yer alan ve Anadolu Selçuklu Devrinin hem mimarisi hem çini sanatı açısından önemli bir örneği olan Gök Medrese, Türk-İslam kültür mirasının önemli bir parçasıdır. Var olduğu tarihi süreç boyunca çok sayıda müdahale gören ve nihayetinde 2021 tarihinde onarımları tamamlanarak "Gökmedrese Vakıf Müzesi" kimliği ile yeniden ziyarete açılan yapının, arşiv kayıtları, yapıya ve süslemelerine ilişkin yayınları ve yapının mevcut durumu incelendiğinde, yapısal ve süslemeleri bakımından bütünlüğünü koruduğu ancak özgüne göre bozulmalara uğradığı anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu Devri ve Sivas Gök Medrese mimarisi üzerine kapsamlı olarak yapılmış çok sayıda çalışma bulunmakla beraber, yapının çini ve sirli tuğlalarının onarım ve mevcut durumu üzerine kısıtlı sayıda yayın ve kaynak bulunmaktadır. Çalışmamızda yapıya ait çini ve sirli tuğlaların onarım geçmişi ile mevcut korunmuşluk durumu incelenerek özgün durumuna göre meydana gelen bozulmalarının değerlendirilmesi ve bu bağlamda Gök Medrese çini ve sirli tuğlalarının da dahil olduğu süsleme onarımlarında mevcut durum belgelemesine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu, koruma, sirli tuğla, Gök Medrese, onarım, çini

ABSTRACT

Gök Madrasa, located within the borders of Sivas province and an important example of both architecture and tile art of the Anatolian Seljuk Period, is an important part of the Turkish-Islamic cultural heritage. The building, which has undergone numerous interventions throughout its history, was finally repaired in 2021 and reopened as the "Gökmedrese Foundation Museum." When the archive records of the building, its publications on the structure and its decorations, and its current situation are examined, it is understood that it has preserved its integrity in terms of its structure and decorations but has undergone deterioration compared to the original. Although there are many studies on the Anatolian Seljuk Period and Sivas Gök Madrasa architecture, there are limited publications and resources on the repair and current condition of the tile and glazed bricks of the building. This study aimed to evaluate the deterioration of the tiles and glazed bricks belonging to the building by examining the repair history and current preservation status and to contribute to the documentation of the current situation in the ornamental repairs including the Gök Madrasa tiles and glazed bricks.

Keywords: Anatolian Seljuk, conservation, glazed brick, Gök Madrasa, repair, tile

Giriş

Anadolu coğrafyası, tarihi süreçte pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin imzası niteliğindeki kültürel miras varlıklarına yurt olmuştur. Anadolu Selçuklu Devrinde inşa edilen Sivas Gök Medrese yapısı da bu değerli kültür miraslarından birisidir.

Sivas Gök Medrese, sahip olduğu kültürel, tarihi, mimari vb. değerlerin yanında, yapının iç ve dış mekânlarında yüzeyleri kaplamak ve estetik bütünlüğünü tamamlamak için kullanılan çinileri ve sırlı tuğlaları ile de büyük öneme sahiptir. Buradan hareketle Anadolu Selçuklu çini sanatı içinde önemli yeri olan ve özgün üretim teknolojisine sahip Gök Medrese çinileri ve sırlı tuğlalarının özgün durumlarını muhafaza edebilmesi ve gelecek nesillere ulaşması için yapılan ve yapılacak olan korunma ve onarım uygulamalarının önemi büyüktür. Ancak, mimarisi, banisi, tarihi, eğitim alanındaki işlevi, süslemeleri gibi hususlarda pek çok araştırmaya konu edilmiş olan yapı, çinilerinin ve sırlı tuğlalarının koruma onarımına ilişkin olarak çok kısıtlı incelenmiştir. Bu durum yapı çinilerinin ve sırlı tuğlalarının tarihi seyir içindeki durumlarının anlaşılmasını zorlaştırmakta, ihtiyaç duyulan ve gerçekleştirilen sonraki müdahalelerin niteliğini de bilinmez kılmaktadır.

Yapının koruma ve onarımına ilişkin ulaşılan erken dönem Osmanlı bilgileri yok denecek kadar azdır. Osmanlı son dönem ve Cumhuriyet ilk dönemlerinde gerçekleştirilen uygulamalar ise yapısal bozulmalara yönelik olup, çini ve sırlı tuğla gibi süsleme unsurlarının onarımı ikinci plana bırakılmış ve detaylı belgelenmeleri yapılmamıştır. Yakın tarihli uygulamalarda, ülkemizde de koruma bilincinin gelişmeye başlamasıyla olumlu yönde değişiklik görülmüştür. Gök Medrese onarım uygulamalarında süsleme unsurları da dikkate alınmaya başlanmış ve daha detaylı belgelenmiştir. Ancak son dönem Gök Medrese müdahaleleri esnasında karşılaşılan, iş veren ve yürütücü firma arasındaki sorunlar, bürokratik engeller ile durdurulan onarımlar, tamamlanamayan uygulamalar, onarımlarda yenileme kaygısı gibi etkenler ile çiniler ve sırlı tuğlalardaki bozulmaların desteklendiği anlaşılmaktadır. 2021 yılı sonu itibarıyla son restorasyonu tamamlanan ve vakıf müzesi olarak yeniden ziyarete açılan Gök Medrese çinileri ve sırlı tuğlaları, tarihi süreçte maruz kaldığı farklı bozucu etkenler sonucu bütünlüğünü yitirmiş ancak tamamen yok olmadan günümüze ulaşabilmiştir.

Bu çalışmada, araştırma konumuz olan Sivas Gök Medrese özgün çini ve sırlı tuğlalarının onarım geçmişleri ve mevcut korunmuşluk durumları incelenerek, asli durumuna göre meydana gelen bozulmaları değerlendirilecektir. Bu bağlamda elde edilecek bilgiler ile Gök Medrese çinilerinin ve sırlı tuğlalarının dönemsel mevcut durumlarının belgelenmesi, bozulma etkenlerinin ve yapılan onarım uygulamalarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışma ile genel anlamda çini ve sırlı tuğla bozulmalarının, onarımlarının ve belgelenmesinin önemine vurgu yapılarak, modern restorasyon ilkeleri doğrultusunda yürütülecek onarımların gerekliliği bilincine katkı sağlaması da amaçlanmıştır. Çalışmamızda, çinilerin ve sırlı tuğlaların bozulmaları ile mevcut durumları incelenirken, elde edilen bulguların detaylı olarak işlendiği ve tarafımızdan oluşturulan bozulma çizelgesinin de benzer çalışmalara katkı sunarak örneklik teşkil edeceği umulmaktadır.

Gök Medrese Konumu, Tarihi ve Mimari Özellikleri

Günümüze sadece çeşmesi ile ulaşabilmiş olan Gök Medrese,¹ özgününde çeşme ve dar-ül ziyafenin de içinde bulunduğu bir yapı topluluğunun parçasıdır² (Bayram & Karabacak, 1981, s. 53). Yapı Sivas ili, Merkez İlçesi, Gök Medrese Mahallesi, Fevzi Çakmak Caddesi'nde yer almaktadır.

Gök Medrese,³ sülüs hatlı kitabesinden anlaşıldığı üzere, H.670-Muharrem /M.1271-Ağustos tarihinde, III. Gıyasettin Keyhüsrev yönetimi zamanında, Selçuklu veziri Sahip Ata Fahrettin Ali baniliğinde inşa ettirilmiştir. Yapının mimarı ise "Kâlüyân'ül Konevi" dir⁴ (Bilget, 1989, s. 4; Hersek, 1993, s. 90).

Açık avlulu ve dört eyvan plan şemasına sahip olan yapı, tarihi süreçte uğradığı bozulmalara ve müdahalelere rağmen özgün plan tipini büyük ölçüde koruyarak günümüze gelebilmiştir. Medresede mevcut haliyle yapı elemanlarının üstü tamamen koruyucu çatıyla örtülü ve tek katlıdır.⁵

Yapının batı (giriş) cephesinin ortasında yer alan, kuzey ve güney yönlerde, kare planlı kaideler üzerinde yükselen, tek şerefeli ve çifte minareli taçkapısından,⁶ batı eyvanına girilmektedir. Dikdörtgen planlı, yıldız tonoz örtülü eyvanın sağında (güney) kare planlı ve kubbe örtülü meşcit ile solunda (kuzey) dar-ül kurra olduğu düşünülen alanlar bulunur (Ertuğrul, 1996, s. 138). Bu mekânların yanlarında dikdörtgen planlı iki mekân daha yer alır.

Medresenin avlu mekânı onikigen planlı ve mermer havuzludur, kuzey ve güney cephelerde, ortada eyvan yanlarında üçer adet oda yer almaktadır. Güney cephe odalarının batı tarafta olan üç tanesi doğu tarafta olanlara nazaran daha küçük boyutlu olup kuzey cephedeki odalar birbirlerine eş büyüklüktedir. Eş büyüklükteki kuzey ve güney eyvanların önünde ortadakiler daha geniş olmak üzere sivri kemerli revaklar yer alır. Mevcut haliyle doğu cephe-deki mekânlar nerdeyse tamamen yıkılmış olup belirlenen temel izleri doğrultusunda aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir (Tuncer, 2008, s. 81). Doğru cephenin kuzeyindeki türbe yapısının kubbe örtüsü ve beden duvarlarının büyük kısmı da onarımlarda yenilenmiştir (Tuncer, 2004, s. 126).

Kuzey, güney ve doğu eyvan zeminlerinde mermer, avlu ve batı (giriş) eyvan zemininde kesme taş, güney ve kuzey cephelerdeki odaların zeminlerinde ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Doğru ve batı eyvan duvarları mermer malzemeyle, kuzey-güney eyvan duvarları taş malzeme üzerine çini ile kaplıyken, güney ve kuzeydeki oda duvarları ise taş malzeme üzerine sıvalı durumdadır. Anlaşıldığı üzere medrese genelinde taş, mermer, sırlı-sırsız tuğla ve çini malzeme kullanılmıştır.

Gök Medrese ve Çinilerinin Onarım Tarihiçesi

Zaman içinde çeşitli etkenler sonucu tahrip olan yapı Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde birçok kez onarım görerek günümüze gelebilmiştir.

Yapının durumuna ilişkin en eski bilgi ve kaynaklar, doğrudan onarım bilgileri niteliğinde değil, daha ziyade seyahatnamelerdeki dönemin mevcut durum bilgileri ve hurufat defterinde yer alan imam-hatip tayini gibi talepler doğrultusundadır. Bahsi geçen bilgilerden en erken tarihli 1650 yılına ait olup, Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde geçmekte ve "...zaman nice yerlerini bozmuş..." ifadesiyle aktarılmaktadır (Evliya Çelebi, 1314, s. 202; aktaran Kahya ve ark., 2001, s. 442). İkinci bilgi ise 1717 yılına ait olan, mescide hatip tayini ve cuma namazı kılınmasına ilişkin bilgilerin bulunduğu hurufat defterinde bulunmaktadır (Erdoğan, 1968, s. 164). Bu durumda yapının 17. yüzyılda harap halde olduğu ve 18. yüzyılda da yapının ibadet mekânlarının kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yapı onarımlarına ilişkin ilk belge ise Sultan tarafından Sivas Beylerbeyi ve Kadısına gönderilen, medrese minarelerinin ve şerefelerinin onarılmasını istendiği, M.1131/M.1719 tarihli bir fermandır (Erdoğan, 1968, s. 164). Onarımlara ilişkin ikinci belge günümüze ulaşan, H.1239/M.1824 tarihli onarım kitabesidir. Kitabede, yıkılan doğu (ana) eyvanın ve yanındaki mekânların avlu yüzlerinden bir duvar örülerek yapının dışında bırakıldığı, avlunun kuzey-batı bölümündeki revaklar ve gerisindeki odaların yeniden inşa edildiği, medresenin tam olarak bilinmeyen bir kısmına ikinci kat

ilave edildiği aktarılmıştır (Nafiz & Uzunçarşılı, 1928, s. 116; Özdu-
ral, 1968, s. 81). Onarımlara ilişkin H. 1322/ M.1904 yılına ait belge
ise Sivas Valisi Reşit Akif Paşa döneminde Efka Nezareti/Vakıflar
idaresinde kayıtlıdır. Detayları bilinmeyen müdahalelerde minare-
nin petek ve şerefelerinin onarıldığı aktarılmaktadır (Bilget, 1991,
s. 28). Özdu-ral (1968, ss. 81–82) yayınında, bugün kaldırılmış olan
muhtes ahşap kapının ve havuzun bu onarımlarda yapılmış ola-
bileceğini bildirilmektedir. Devamında, 1937 yılında Millî Eğitim
Bakanlığı'na Sedat Çetintaş tarafından yazılan raporda ise yapıda
temizlik çalışmaları gerçekleştirildiği, muhtes havuzun çevre
duvarlarının, güney-batı köşe odanın ve kuzey-batı bölüm üstün-
deki eklerin kaldırıldığı, dershanenin tonoz ve kubbesinin ortaya
çıkardığı, ana eyvan üstündeki evin yıkıldığı aktarılmaktadır
(Özdu-ral, 1968, s. 82–83).

1944'de kamulaştırılan yapının aynı tarihte etrafındaki niteliksiz
bina kalıntıları kaldırılmış, yapı temeline tehlike oluşturan çeşme
kapatılmış ve giriş cephesi önündeki taş döşeme ortaya çıkarıl-
mıştır (Özdu-ral, 1968, ss. 82–83). Yapı 1927 ila 1967 yılları arasında
Sivas Müzesi olarak hizmet vermiştir. Yapı 1951 ve 1960 yıllarında
müze olarak kullanılırken de müdahaleler görmüştür. Bahsi geçen
müdahalelerde, kuzey eyvan doğusundaki odaların en doğudaki
iki mekân bölme duvarları arasında ocak yeri açılması ve batı
kanat odası çatısının onarımı yapılmıştır (Özdu-ral, 1968, s. 82–83).
Sivas Müzesinin 1967 yılında Buruciye Medresesine taşınma-
sıyla yapı Vakıflar Genel Müdürlüğüne teslim edilmiştir (Tanyeli &
Kahya, 2015, s. 26).

Tuncer tarafından detaylı araştırma kazısının gerçekleştiril-
diği 1978–79 yıllarındaki çalışmalarda, avlu ve damda temizlik
yapılmış, çıkan sonuçlar ışığında rölöve ve restitüsyon projeleri
hazırlanmış ve korumaya yönelik müdahalelerde bulunulmuştur
(Tuncer, 2004, ss. 123–130). Bahsi geçen müdahaleler esnasında
harap halde olan ve yeniden yapılması planlanan çatı kaldırılmıştır.
Ancak onarımlar için gereken ödenek problemleri sonucu kaldırıl-
an çatı kapatılamamış, birkaç yıl açık kalmış bu sebeple taşıyıcı
sistem ve malzemede bozulmalara sebep olmuştur. Bu dönemde
geçici önlem olarak yapılan saç levha çatı örtüsü ise taş yüzey-
lerde pas lekeleri oluşturmuştur. Yapının mevcut taş malzemeleri
üzerine yağlı boya ile numaralandırma yapılması sonucu özgün
taşlar üzerinde geri dönüşümü zor bozulmalar meydana gelmiş-
tir (Kahya ve ark., 2001, s. 443). Yapı kuzey ve güney eyvanlarının
tonozlarında ve duvarlarında bulunan çinilerin mevcut durum-
larını korumak ve bozulmalarını önlemek amacıyla arada keçe
olan bir ahşap iskele yaptırılarak çiniler koruma altına alınmıştır
(Tuncer, 2004, s. 123–130).

1990 yılına gelindiğinde yine Tuncer tarafından 1978–79 yılı
çalışmalarının devamı olarak yeni kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu
çalışmalarda yapıda sondajlar yapılmış, girişin özgün döşemesi,
çeşme yalağının özgün hali, kuzey-doğu köşe payanda temeli,
doğu cephe sınırları tespit edilmiştir (Tuncer, 2004, ss. 129–130).
Bürokratik sebeplerle yapıya ilişkin onarım projeleri uygulanama-
mıştır. Yapı, 1994 yılında bağlı bulunduğu Vakıflar Genel Müdür-
lüğünden onarılmak üzere Sivas Belediyesi'ne devredilmiş ve
aynı dönemde yapı onarımının bilimsel araştırmalarını destek-
lemek için bir de vakıf kurulmuştur (Kahya ve ark., 2001, s. 443).
Devamında yapıya uygulanan 1995–96 tarihli müdahalelerde ise
temizlik ve kazı çalışmaları yapılarak revak sütun kaideleri ortaya
çıkartılmış, avlunun özgün zemin seviyesi tespit edilmiş ve hayat
ağacı süslemeli taşlar bulunmuştur (Bilget, 1997, s. 610).

1997–98 yıllarında Sivas Gök Medrese Vakfı'nın isteği üzerine
İ.T.Ü. (İstanbul Teknik Üniversitesi) tarafından fotogrametik bel-
geleme, malzeme analizi ile bozulma tespiti içeren bir çalışma
başlatılmıştır. Ancak 2004 yılına gelindiğinde çalışmaların sonuç-
landırılmaması üzerine yapı yeniden Vakıflar Genel Müdürlü-
ğüne devredilmiştir (Yavaş, 2015, s. 148). Devamında 2006 ila
2015 yılları arasında gerçekleşen aralıklı onarımların amacına tam
olarak ulaşmadığı, V.G.M. (Vakıflar Genel Müdürlüğü), yüklenici
firmalar ve yapı kontrolör teşkilatı arasında yaşanan problemler
sonucu sekteye uğradığı anlaşılmaktadır. Bu onarımlar esna-
sında aslına uygun olarak yıkık bölümlerin tamamlanmasının,
yapı zemin ve malzeme güçlendirmelerinin, cephe ve iç mekân
yüzeylerinde gerekli görülen alanların yüzey temizliğinin çevre
düzenlemelerinin, çini onarımlarının, yapının yeniden kullanımın-
ın vb. gibi uygulamaların yapılması kararlaştırılarak planlanmış-
tır. Ancak müdahalelerde taraflar arasında ortak kabulün olmadığı
uygulamaların yapıldığı anlaşılmaktadır⁷ (Tanyeli & Kahya, 2015,
s. 223–248).

Yapıya ilişkin son olarak 2016–19 tarihli S.V.B.M. (Sivas Vakıflar
Bölge Müdürlüğü) restorasyon raporlarında; bozulan özgün mal-
zemenin onarılması, özgün olmayan yerlerde özgüne uygun mal-
zemeyle yeniden yapıma gidilmesi, üst örtü sistemlerinde görülen
hatalı ve özgün olmayan eklerin kaldırılması, yapının zemin ve
malzemelerinde görülen statik problemlerinin giderilmesi, nem
ve sonrasındaki tuzlanma sorununa yönelik temizlik yapılması,
ahşap ve çini malzemelere gerekli işlemler sonucu koruyucu
uygulanması vb. gibi müdahale kararları alınmıştır. Yapıya ger-
çekleştirdiğimiz 25.09.2020 tarihli ziyaret esnasında bahsi geçen
uygulamaların çoğunlukla gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Yapı çinilerine gelindiğinde; Osmanlı dönemine ait kayıtların ve
onarım detaylarının az sayıda ve kısıtlı nitelikte oldukları anla-
şılmakta ve bilgiler yetersiz kalmaktadır. Eski tarihli onarımlarda
süsleme unsurlarından çok yapısal unsurların dikkate alındığı
açıktır. Bu durumda ancak çinilere ilişkin eski tarihlerde ger-
çekleşen çini bozulmaları tespit edilebilir.

Çini onarımlarına ilişkin ulaşılan ilk belge ise Sultan tarafından
Sivas Beylerbeyi ve Kadısına gönderilen M.1131/M.1719 tarihli bir
fermandır. Onarıma ilişkin detayların bulunmadığı fermanda med-
rese minarelerinin ve şerefelerinin onarılması istenmiştir (Erdo-
ğan, 1968, s. 164). İkinci belge ise H. 1322/ M.1904 tarihli olup Efka
Nezareti/Vakıflar idaresinde yapılmıştır. Sivas Valisi Reşit Akif Paşa
dönemine ait kayıttaki minarenin petek ve şerefelerinin onarıldığı
aktarılmaktadır (Bilget, 1991, s. 28). Bahsi geçen belgelerde çini-
lere yapılan doğrudan bir müdahaleden bahsetmek olanaksızdır
ancak minare onarımlarında çinilerin ve sırlı tuğlaların bozulmuş
durumda olduğu söylemek mümkündür. Sivas ve yakın çevre-
sini etkileyen 1668, 1695, 1754 ve 1794 tarihli depremlerde böl-
gede yapılarda da kalıcı hasarlar meydana gelmiştir. Bu bağlamda
medrese ve çinilerin de büyük bozulmalar yaşadığı kuvvetle muh-
temeldir ancak kayıtlarda ve kaynaklarda bu konu hakkında bilgi
verilmemesinden dolayı kesin bir şey söylemek mümkün değildir
(Ambradeys & Finkel, 1995, s. 77–83, 95, 124, 166, aktaran Tanyeli
& Kahya, 2015, s. 225, 4 no'lu dipnot).

Cumhuriyet döneminde çini onarımlarına ilişkin ilk kaynak 1978–
79 tarihliidir. Kaynakta, Tuncer başkanlığında yürütülen müdahale-
ler sırasında, yapı eyvan tonoz örtüsünde ve duvarlarında bulunan
çinilerin mevcut durumlarını korumak ve bozulmalarını önlemek
için arada keçe olan bir ahşap iskele yaptırıldığı aktarılmaktadır
(Tuncer, 2004, s. 123–130). Yapıya ait S.V.B.M. dosyalarında yer

alan 2007–08 yılına ait resimlerden, mescit, türbe, minare ve eyvan çini ve sırlı tuğlalarının onarıldığı tespit edilmektedir.

Bahsi geçen çinilerin ve sırlı tuğlaların bu onarımlardan sonra yeni bozulmalar gösterdiği yine aynı dosyalarda yer alan diğer resimlerden anlaşılmaktadır (Resim 10). 2010 yılına gelindiğinde proje müellifleri tarafından; yapı ile çini ve sırlı tuğlalarda görülen yeni bozulmalardan dolayı uygulamaların durdurulması ve bozulmaların giderilmesi için S.V.G.M. ne yazı yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu olaydan sonra yüklenici firma değişikliği yaşanmıştır (Tanyeli & Kahya, 2015, s. 243). Son olarak 2019 tarihli S.V.B.M. restorasyon raporlarında yer alan ancak detaylarına ulaşamadığımız bilgiler doğrultusunda⁸; çiniler üzerindeki tuzlanma sorununa yönelik temizlik yapılması, eksik çinilerin bazı alanlarda kireç harç ve boya ile tamamlanması bazı alanlarda ise yeniden üretim ile tamamlanması, işlemler sonucu yüzeylere koruyucu uygulanması vb. gibi müdahale kararları alındığı anlaşılmaktadır.

Gök Medrese Çinilerinin Konumu ve Teknik Özellikleri

Gök Medrese çinileri, dış cephede minarelerde ve iç mekânda ise mescit ve dar-ül kurra kubbe kasnaklarının dış yüzlerinde, mescit Türk üçgenleri, kubbe kasnağı ve kubbe iç yüzeylerinde, mescit mihrabi, kuzey ve güney eyvanların tonoz örtü ve duvarlarında, türbe mekânı duvarlarında ve sandukasında, güney cephe (batıdan başlayarak) bir ve üç no.lu odaların girişleri üzerindeki sivri kemerli pencere şebekelerinde görülmektedir.

Minare Çinileri

Minare kaidelerinin çini ve sırlı tuğlalı düzenlemeleri; batı, kuzey-batı ve güney-batı yönlerde kare formulu panolar ile başlar. En alttaki panolar; merkezde turkuaz tek renk çinili ve yuvarlak formulu olarak düzenlenmiş, etrafı koyu patlıcan moru çinilerden oluşan dan-dan kuşak ile sınırlanmıştır. Yuvarlak madalyon turkuaz sırlı tuğla ve sırsız tuğlaların sıralı düzenlemesiyle çevrelenmiştir. Madalyonun köşelikleri ve köşelikleri çevreleyen son kuşağı da mozaik teknikli, kıvrık dal ve rumi motifli düzenlemeye sahip olup turkuaz ile koyu patlıcan moru çinilerden oluşmaktadır. Üstteki ikinci pano, merkezde turkuaz tek renk çini karolar ile etrafında koyu patlıcan moru kalın ve turkuaz ince şeritlerle çevrili olarak düzenlenmiştir. Bu iki pano ve panoların diğer cepheleri sırlı ve sırsız tuğlaların geçişli sıralamasından oluşan düzenlemeyle donatılmıştır. Minare pabuç kısmının dört cephesinin orta alanında, turkuaz-koyu patlıcan moru çinilerle süslü, mozaik teknikli, dikdörtgen formulu, sivri kemerli panolar yer almaktadır. Panoların iç zemin ve sivri kemer kuşağı rumi, kıvrık dal ve tepelik motifleriyle, köşelikler ise geometrik formlarla düzenlenmiştir. Panoların sağ ve solunda yer alan, uçları turkuaz sırlı tuğlalı prizmatik üçgenlerle tüm cepheler birbirine bağlanır. Minare gövdeleri, sekizgen planlıdır. Tüm kuşaklar yarım daire formulu turkuaz sırlı tuğlalı dikey silmelerle sınırlanmıştır. Bu dikey kuşaklar, turkuaz ve koyu patlıcan moru konik çiniler ve sırsız tuğlalarla oluşan geometrik motifli düzenlemeyle donatılmıştır. Şerefe altındaki yazı düzenlemeli geniş kuşak ise çini mozaik tekniğinde, turkuaz ve koyu patlıcan moru çinilerden oluşturulmuştur. Şerefe üstü kısım sırsız tuğla malzemenen yapılmış ve üzerleri konik külahlarla kapatılarak sonlanmıştır.

Mescit ve Dar-ül Kurra Kubbe Kasnaklarının Dış Yüzey Çinileri

Medrese girişinin kuzey (dar-ül kurra) ve güney (mescit) cephelerinde yer alan mekânlar kubbe örtülüdür. Mekân kubbe kasnaklarının dış yüzlerinde kısmi çini uygulamaları mevcut olup turkuaz ve koyu patlıcan moru renkli tek renk çiniler kullanılmıştır. Merkezde altıgen formulu turkuaz tek renk çiniler, etrafında koyu

patlıcan moru üçgen formulu çiniler kullanılarak geometrik bir düzenleme oluşturmuştur. Çinilerin alt sıraları zemin yönünde koyu patlıcan moru ince şerit çinilerle sınırlanmıştır. Kubbe dış yüzey çinilerin tamamı yeniden üretim çinilerdir. Özgün çini izlerine rastlanmamıştır.

Mescit Türk Üçgenleri, Kubbe Kasnağı ve Kubbe Çinileri

Türk üçgenleri ters-düz dizilimle düzenlenmiş olup toplamda otuz altı adettir. Yapının beden duvarlarından kubbeye geçiş elemanı olarak kullanılmıştır. Tüm üçgenler dıştan, mozaik teknikle, koyu patlıcan moru ve turkuaz çinilerin oluşturduğu tepelik motiflerinin sıralamasıyla kuşatılmıştır. Üçgenlerin içlerinde ise etrafında turkuaz ince şerit çinilerin sınırladığı kare formulu koyu patlıcan moru çinilerin sırsız dikdörtgen formulu tuğlalar ile oluşturduğu kaydırmalı düzenleme görülmektedir. Her üçgende ayrı düzenleme uygulanmış olmasına rağmen kaydırmalı düzende yakın geometrik formlar kullanıldığı için görsel bütünlük yakalanmıştır. Güney ve kuzey cephelerdeki üçgenler eş büyüklüktedir ve kesintisiz devam eder ancak doğu ve batı cephelerde tam orta alanda dikdörtgen nişler yer almaktadır. Doğü niş, yuvarlak kemerli ve ışıklık mazgal olarak tasarlanmış, köşelikleri ise turkuaz koyu patlıcan moru çinilerin geometrik düzenlemesi ile dolgulanmıştır. Batı niş ise tamamen kapalı olup merkezi rumi, tepelik ve kıvrık dal motifleriyle düzenlenmiş, sivri kemer formudur. Orta alan eş genişlikte olan, yine rumi, tepelik ve kıvrık dal motifli düzenlemeye sahip iki kuşakla çevrelenmiştir. Bu kör niş düzenlemesi mozaik tekniklidir ve zeminde turkuaz çiniler, motiflerde ise koyu patlıcan moru çiniler kullanılmıştır. Orta zemin ve kuşaklar dıştan koyu patlıcan moru ince şerit çinilerle çevrelenmiştir. Köşeliklerde ise çokgen motifli geometrik düzenlemeler görülür. Düzenlemede turkuaz ve koyu patlıcan moru çiniler kullanılmıştır.

Türk üçgenleri alttan kare formulu zemine otururken, üstten on altıgen formda kasnağa bağlanmaktadır. Türk üçgenlerini kubbeye bağlayan kubbe kasnağı, üstte daire, altta on altıgen formudur. Türk üçgenleri üzerinde on altıgen formulu, mozaik teknikli, turkuaz zemin üzerine koyu patlıcan moru çinilerden oluşan, tepelik ve kıvrık dal motifli düzenlemeli ince bir kuşak yer alır. Devamında atlamalı üç sıra turkuaz ve sırsız tuğladan oluşan kuşak ve onun üzerinde yine mozaik teknikli yazı düzenlemeli kuşak yer alır. Üç ayrı hadisin bulunduğu ana kuşakta (Tuncer, 2008, s. 107), zemin turkuaz çinilerden oluşan helezoni kıvrık dal ve rumi motif düzenlemelidir. Yazı istifi ise koyu patlıcan moru çinilerden oluşmaktadır. Yazı kuşağı alttan ve üstten kazıma (sahte) mozaik teknikli koyu patlıcan moru çinili, kıvrık dal ile rumi motiflerden oluşan düzenlemeye sahip ve turkuaz ince çini şeritlerle sınırlanmış kuşaklarla çevrelenmiştir.

Turkuaz tek renk çini karolardan oluşan daire formulu madalyon ile başlayan kubbe, birinci sırada altı kollu, ikinci sırada on iki kollu yıldızlı düzenlemesi ile devam etmektedir. Yıldızlar, koyu patlıcan moru kenarlarda turkuaz ince şerit çinilerin oluşturduğu kare formlar ve devamında yatay kullanılmış dikdörtgen formulu sırsız tuğlalardan meydana gelmektedir. Kubbe yüzeyi yine aynı düzene sahip çini ve sırlı tuğlalarla baklava motifleri ve onların uçlarından çıkan uzantılarla oluşturulan geometrik düzenleme dolgulanmıştır. Düzenlemede merkezden kasnağa doğru ilerledikçe motiflerin boyutları büyüyerek kubbeyi donatmaktadır.

Mihrap Çinileri

Mihrap bulunduğu destek duvarından bir miktar dışa taşkın durumdadır. İçte beş sıra mukarnaslı kavsarası bulunmaktadır.

Kavsara ile kavsara köşelikleri üstten kitabelik panosuyla kesilmiş ve tüm orta alan sağ, sol ve üstten dört sıra kuşak ile çevrelenmiştir. Dıştan ilk kuşak, koyu patlıcan moru çinilerden oluşan kıvrık dal ve rumi motiflerinin kesintisiz devamından oluşmaktadır. Düzenlemede kazıma (sahte çini) tekniği kullanılmıştır. Zemin beyaz renkte boş bırakılmıştır. Kuşak iki yönden turkuaz ince çini şeritlerle sınırlandırılmıştır. İkinci kuşak mihrabın ana kuşağıdır. "Ayet el-Kürsi" istifi ile donatılan kuşakta kullanılan harflerin uçlarından çıkan uzantılar dal ve rumi motiflerine dönüşerek devam ettirilmiş ve aynı bölüm içinde iki ayrı kuşak hissi uyandırmıştır. Zeminde turkuaz, motiflerde koyu patlıcan moru çinilerin kullanıldığı mozaik teknikli kuşağı iki yönden koyu patlıcan moru çini şeritler sınırlandırılmıştır. Üç yönde devam eden ana kuşağın sağ ve sol üst birleşim köşelerinde, merkezde altı kollu yıldız ve yıldızın uçlarından çıkan rumilerin oluşturduğu iki yuvarlak madalyon yer alır. Üçüncü kuşağın kıvrık dal, rumi ve tepelik motifleri ile oluşturulan düzenlemesinde yine mozaik teknik uygulanmıştır. Zemin turkuaz, motifler koyu patlıcan moru çinilerden oluşmaktadır. Kuşağı iki yönden turkuaz çini şeritler sınırlandırmaktadır. Son kuşak olan dördüncü kuşak, yine bir önceki kuşakta olduğu gibi dal ve rumi motiflerle düzenlenmiştir. Zemin turkuaz, motifler koyu patlıcan moru çinilerden oluşmaktadır. Mihrabın alınlığında da mozaik tekniği kullanılmıştır. Alınlıkta zemin turkuaz renk çiniler ile yazı harfleri ve rumi-tepelik motifleri ise koyu patlıcan moru çiniler ile oluşturulmuştur. Turkuaz ve koyu patlıcan moru geometrik motiflerin oluşturduğu sıralı bir kuşak ile kitabelik çevrelenmiştir. Bu kuşak iç ve dıştan koyu patlıcan moru ince şeritlerle sınırlandırılmıştır. Alınlık altındaki mukarnaslı kavsaranın ilk nişi ile sol cephe köşeliğinin üst kısmının az bir bölümünde özgün çini bulunmaktadır. Kavsara ve altındaki orta alan ise sıvalı olup niş ve köşeliklerin sadece kaba formları anlaşılmaktadır.

Kuzey-Güney Eyvan Çinileri

Güney ve kuzey eyvan çinileri aynı düzenlemeye sahiptir. Eyvanlarda çiniler tonoz örtüde, eyvan yan ve arka duvarlarında görülmektedir. Tonoz düzenlemeleri yarıdan simetrik şekilde tasarlanmıştır. Tonoz örtü düzenlemesinde merkezde turkuaz çinili zemin üzerinde patlıcan moru renkli çiniler ile uygulanan bir yazı düzenlemesinin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak özgün parça çok az olduğundan düzenlemesi hakkında bilgi vermek olanaksızdır. Orta madalyonu çevreleyen ve tonozu eşit iki parçaya bölen kuşaklar da dört sıra halinde tasarlanmıştır. İçten ilk ve üçüncü kuşaklarda, sırsız dikdörtgen formlu tuğlalar sıralı olarak kullanılmıştır. İkinci kuşak kazıma (sahte) mozaik teknikli olup, turkuaz ve patlıcan moru çinilerden oluşan kıvrık dal ve rumi motiflerle düzenlenmiştir. Dördüncü ve son kuşak ise iki yönden patlıcan moru ince şeritlerle sınırlandırılmış, içi turkuaz çini zeminli üzerinde patlıcan moru ters-düz kaz ayağı motiflerle sıralanmıştır. Merkez madalyon düzeninin dışında kalan ve mozaik teknikli olan tonoz örtünün geri kalan geniş alanlarında; merkezde koyu patlıcan moru çiniden sekiz kollu küçük bir yıldız bulunmaktadır. Merkez yıldızın etrafında turkuaz çini ve sırsız tuğla şeritlerle oluşan daha büyük sekiz kollu yıldız motifleri kesintisiz kaydırmalı olarak kullanılmıştır. Sekiz kollu yıldızların iç boşluklarını koyu patlıcan moru çiniden tepelik motifleri doldurmaktadır. Sekiz kollu yıldızların aralarındaki sekizgen boşluklarda koyu patlıcan moru sekiz kollu yıldızlar, beşgen boşluklarda ise dışa taşkın beş kollu yıldız formu prizmatik kabalar yer almaktadır.

Eyvanların arka duvarlarında merkezde sekiz kollu patlıcan moru çiniden oluşturulan yıldız motifi bulunur. Kaydırmalı düzende

yerleştirilen yıldız motifi turkuaz ve patlıcan moru ince çini şeritlerden oluşan geçmeli kufi yazı istifiyle çevrelenmiştir. Düzenleme kesintisiz ve oldukça girift özelliktedir. Eyvan arka duvarının orta noktasında bulunan pencere açıklıklarının etrafını kıvrık dal ve rumi tepelik motifli düzenlemeye sahip kuşak kuşatmaktadır. Sivri kemer formlu arka duvar çinilerinin tamamını dıştan koyu patlıcan moru ve turkuaz renkli çinilerden oluşan iki iplik sistemli, kıvrık dal, yaprak ve rumi motif düzenlemeli kuşakla çevrelenmiştir. Eyvanların beden duvarlarında ise ortada turkuaz tek renkli altıgen karo ve etrafında koyu patlıcan moru üçgen formların kaydırmalı sıralamasıyla oluşan bir düzenleme görülmektedir.

Türbe ve Güney Cephe Bir ve Üç No.lu Oda Pencere Şebeke Çinileri

Türbe odasının girişindeki koridordan üç basamaklı merdiven ile türbe ana mekânına geçilmektedir. Merdivenler seviyesinde yükselen koridor duvarı üzerinde kısmi çiniler yer almaktadır. Turkuaz ve koyu patlıcan moru, kare formlu ve mozaik teknikli çinilerden oluşan geometrik düzenlemenin tamamı net olarak anlaşılmamaktadır. Üst kısmı tamamlanmamış çinili bir sanduka da bu duvar üzerinde yer almaktadır. Sanduka kaide kısmı altıgen tek renk çinilerle donatılmış kenarları ve alt sırası koyu patlıcan moru çini şerit ile sınırlandırılmıştır. Yine turkuaz ve koyu patlıcan moru çinilerden oluşan özgün kompozisyonu tam anlaşılmayan geometrik düzenleme, türbe odasının batı duvarının zemine yakın alt kısımlarında görülmektedir. Türbe çinilerin kompozisyon düzeni hakkında net bilgi bulunmadığından kısmi tamamlama yapıldığı anlaşılmaktadır. Türbe odasında yer alan çinilerin tamamı yeniden üretim çinilerdir. Özgün çini izlerine rastlanmamıştır.

Medresenin güney cephesinde bulunan (batı cepheye bitişik) birinci ve üçüncü oda kapı açıklıkları üstünde sivri kemer formlu çinili şebekeler yer almaktadır. Şebekelerde, merkezde sekiz kollu küçük yıldızdan çıkan daha büyük sekiz kollu yıldızlar üst üste yerleştirilmiştir. Formların aralarında kalan altıgen, sekizgen ve beş kollu yıldız formlu alanlar ajur teknikli olarak boşaltılmıştır. Şebeke çinilerin tamamı yeniden üretim çinilerdir. Özgün çini izlerine rastlanmamıştır.

Gök Medrese Çinilerin Mevcut Korunma Durumu Minare Çinileri

Pano Bozulmaları. Minarenin şerefe altı ve kaide kısmındaki özgün çinilerin tamamı yok olmuşken, minare gövdesinin özgün turkuaz ve koyu patlıcan moru sırlı tuğlaları ile sırsız tuğlalarının yarıya yakını günümüze ulaşabilmiştir. Pano bozulmaları, birim malzeme kaybı türünden tespit edilmiştir (Tablo 1).

Birim Malzeme Kaybı. Minare kaidelerinin kare formlu çinili panoları ile minare pabuç kısmının sivri kemerli panoları (güney minarenin iç avluya bakan doğu yüzündeki pano hariç) özgün çinilerin tamamı birim malzeme kaybına uğramıştır (Resim 1).

Minare gövdesinin turkuaz sırlı tuğla dikey silmeleri ile turkuaz ve koyu patlıcan moru konik sırlı tuğlalarında kısmi birim malzeme kayıpları görülmüştür. Kayıplar en çok kuzey minarenin batı cephesi şerefe altı kısmında meydana gelmiştir. Minarelerin şerefe altı kuşaklarında yer alan çinilerin tamamı birim malzeme kaybına uğramıştır. Mevcut haliyle minaredeki eksiklikler yeni üretim çini ve sırlı tuğlalarla tamamlanmıştır. Özgün çiniler yüzey doku, sırt rengindeki ton değişimleri gibi farklılıklarla ayırt edilebilmektedir.

Malzeme Bozulmaları. Minarelerde malzeme bozulmaları, -çini hamuru ve sırda görülen- parça kaybı ve çatlak tipinde tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1.
Sivas Gök Medrese Çinileri Bozulma Tablosu

SIVAS GÖK MEDRESE ÇİNİLERİ BOZULMA ÇİZELGESİ	İncelenen Bölüm	Pano Bozulmaları				Malzeme Bozulmaları						Onarım ve Diğer Müdahalelerle Meydana Gelen Bozulmalar						Müdahalelerde Bozulmalar						
		Tayyirci sorunları	Birim malzeme kaybı	Pano bağlantı-Derz Malzeme sorunu	Tayyirciden ayrılmaya	Tuğla-Çini hamurunda			Sırda			Tamamlama			Hatalı malzeme kullanımı	Badana-sıra uyg.	Yüzey Koruma Üyg.	Vandalizm	Yeni sorunlar	Leke	Yüzey-boya ayrılmaları ve solmaları	Parça kaybı		
						Ayrıma-Ufalama	Çatlak-Kırık	Parça kaybı	Çatlak-Kırık	Renk bozulması Korozyon	Yüzey birliktir Birlikli-i tabakan	Yüzeyel Tabaka Olupunması Çekişme-nuzulama	Birim malzemede	Alçı-Harc ile									Çizgisel desen	Renklendirme boyama
	Minare																							
	Türbe duvarları	Güney																						
		Batı																						
	Güney cep. <u>nda</u> pen. <u>seb.</u>	1 nolu																						
		3 nolu																						
	Eyvan tonoz ve duvarları	Kuzey																						
		Güney																						
	Mihrap																							
	Mescit Kubbe																							
	Mescit kubbe kasnağı																							
	Mescit kubbe geçiş elemanları (Türk üçgenleri)																							
	Kubbe kasnak dış yüzey																							
	Sanduka																							

Resim 1.
Medrese, Güney Minare Kaide Kısmı, Güney Cephe, Birim Malzeme Kaybı (Tuncer, 2008)

Parça Kaybı. Genel olarak minare gövdelerinin tüm cephelerinde görülen parça kayıpları, sır yüzeyinde gelişen ve hamuruna kadar inen tiplerde tespit edilmiştir. Özgün turkuaz silmelerde sır yüzeyi ve hamuru da kapsayan parça kayıpları mevcutken, özgün konik turkuaz ve koyu patlıcan moru sırlı tuğlalarda da sır yüzeyinde parça kayıpları meydana gelmiştir (Resim 2).

Çatlak. Güney minare kaidesinin giriş cephesi panolarında sır yüzeyini ilgilendiren kılcal çatlaklar görülmektedir. Çatlaklar turkuaz renkli yuvarlak formlu panonun orta zemininde ve üzerindeki kare formlu panonun koyu patlıcan moru çinilerinin alt hizadaki karolarında tespit edilmiştir.

Onarım ve Diğer Müdahalelerle Meydana Gelen Bozulmalar. Bozulmalar, birim malzemede yenileme ile yapılan tamamlama tipindedir (Tablo 1).

Tamamlama. Minare kaide panolarının tek renk çinileri ile minare pabuç kısmındaki sivri kemerli pano özgün çinilerin tamamındaki eksiklikler (güney minarenin iç avluya bakan doğu yüzündeki pano hariç) yeniden üretim çiniler ile tamamlanmıştır (Resim 3).

Minare gövdelerindeki turkuaz ve koyu patlıcan moru konik yıldızlarda ve silmelerde eksikliklerde de yeniden üretim sırlı tuğlalar ile tamamlama yapılmıştır. Yenileme en çok kuzey minarenin batı cephesinde tespit edilmiştir. Minarelerin şerefe altı yazılı kuşak çinilerin tamamında da birim malzemede yenileme ile tamamlama yoluna gidilmiştir.

Resim 2.
Medrese, Güney Minare, Güney-Batı Cephe Silmeler, Parça Kaybı (Konak)

Resim 3.
Medrese, Kuzey Minare Pabuç Kısmı, Batı Cephe, Birim Malzemede Yenileme (Konak)

Mescit ve Dar-ül Kurra Kubbe Kasnaklarının Dış Yüzey Çinileri ile Türbe ve Güney Cephe Bir ve Üç No. lu Oda Pencere Şebeke Çinileri

Pano Bozulmaları. Mevcut haliyle bahsi geçen alanlardaki özgün çinilerin tamamı tahrip olmuş günümüze ulaşmamıştır. Pano bozulmaları taşıyıcı sorunları ve birim malzeme kaybı türünden tespit edilmiştir (Tablo 1).

Taşıyıcı Sorunları. Mescit ve dar-ül kurra kubbelerinde, türbe duvarlarında ve pencere şebekelerinde kısmi yıkılma türünden taşıyıcı sorunları meydana gelmiştir. Mevcut haliyle türbe duvarları, şebekeler ve kubbeler aslına göre yeniden inşa edilmiştir.

Birim Malzeme Kaybı. Pencere şebekeleri, türbe duvarları ile mescit ve dar-ül kurra kubbelerini kapsayan taşıyıcı bozulmaları esnasında şebekelerde, türbenin giriş koridoru solundaki duvar ile türbe batı duvarında ve kubbelerin birbirlerine bakan yüzlerinde bulunan çinilerde çoklu birim malzeme kayıpları meydana gelmiştir. Kaynaklarda yakın tarihe kadar görselleri paylaşılan ve bahsi geçen özgün çiniler tamamen tahrip olmuştur (Tuncer, 2008, s. 183).

Onarım ve Diğer Müdahalelerle Meydana Gelen Bozulmalar. Mescit ve dar-ül kurra kubbe kasnaklarının, türbe duvar ve

sandukasının, pencere şebeke çinilerinin onarım ve diğer müdahalelerle meydana gelen sorunları, tamamlama tipinde karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1).

Tamamlama. Bahsi geçen alanlardaki özgün çini eksikliklerinde yeni üretim çiniler ile tamamlama yapılmıştır. Yeni üretim çiniler ile yapılan tamamlamalar pencere şebekeleri hariç, özgünü hakkında net fikir elde edilemediğinden olsa gerek kısmi olarak uygulanmıştır.

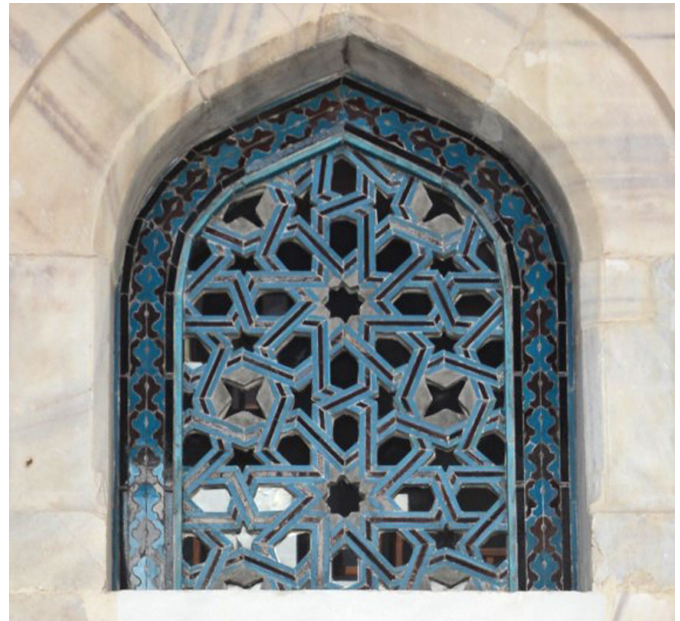
Kubbe çinileri ve türbe duvar çinilerinin özgününe ait bilgi ve görseller kaynaklarda yer almaktadır ancak sanduka ve pencere şebeke çinilerine ait bilgi ve görsellerde rastlanmamaktadır. Mevcut onarımlarda yeniden üretim çinilerle kaplanmış olan tüm bu alanlarda hiç özgün çini bulunmamaktadır. Türbe duvarlarında yenilenen çiniler, kaynaklarda yer alan özgün çinilerle aynı ölçü ve formda üretilmiş olup, özgüne çok yakın tonlarda renklendirilmiştir (Resim 4).

Mescit Türk Üçgenleri, Kubbe Kasnağı ve Kubbe Çinileri

Pano Bozulmaları. Mescit Kubbe çinilerinin kubbe kasnağı sınırından yukarı doğru yaklaşık on beş sıra sırlı ve sırsız tuğlaları özgün olup diğer bölümler sonraki onarımlarda tamamlanmıştır. Türk üçgenleri ve kubbe kasnağında kullanılan turkuaz, koyu patlıcan moru çiniler ve sırsız tuğlaların ise tamamına yakını özgün haliyle günümüze ulaşabilmiştir. Çinilerdeki pano bozulmaları, birim malzeme kaybı tipinde tespit edilmiştir (Tablo 1).

Birim Malzeme Kaybı. Doğu yöndeki Türk üçgenlerinde yer alan dikdörtgen formlu yuvarlak kemerli açık ışıklık nişin köşeliklerinde, bu nişi çevreleyen kuşağın sağ köşesinde ve hemen üstüne denk gelen on altıgen ince kubbe kasnağının aynı hizasındaki çinilerde birim malzeme kayıpları tespit edilmiştir (Resim 5).

Niş köşeliklerindeki eksiklikler düşük zemin seviyesinde sıvanmış ve boyanmadan bırakılmıştır. Sıralanan diğer alanlarda görülen çini eksiklikleri alçı-harç ile hem yüzey seviyede tamamlanmış

Resim 4.
Medrese, Güney Cephe, 3. Oda Pencere Şebeke Çinileri, Birim Malzemede Yenileme (Konak)

Resim 5.
Mescit, Türk Üçgeni (Doğu) Niş Köşelik Çinileri, Birim Malzeme Kaybı (Konak)

ve tamamlanan alanlar özgün formlarda ve renklerle boyanarak görsel bütünlük sağlanmıştır. Ancak tamamlamaların dökülen yüzey boyaları birim malzeme eksikliğini göstermektedir. Kubbe çinilerinin ise kubbe kasağından kubbe göbeğine doğru yaklaşık on beş sırası özgün olup diğer bölümlerde çoklu birim malzeme kaybı yaşanmıştır. Birim malzeme kaybı görülen alanlardaki eksiklikler sonraki onarımlarda yeniden üretim çinileriyle tamamlanmıştır. Ancak tamamlamada kullanılan çini malzemenin özgün çinilerin renk ve formlarıyla birebir aynı olması özgün çinilerin ayrıştırılmasını güçleştirmektedir.

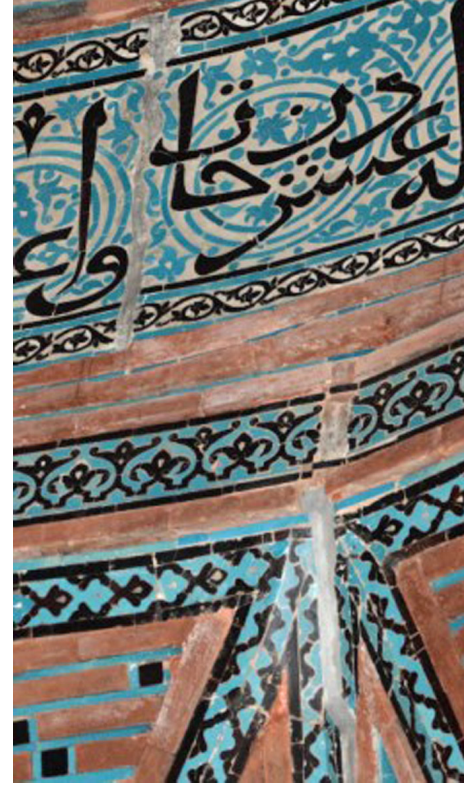
Malzeme Bozulmaları. Mescit Türk üçgenleri, kubbe kasağı ve kubbe çinilerindeki malzeme bozulmaları, çini hamuru ve sırda görülen parça kaybı tipinde karşımıza çıkar (Tablo 1).

Parça Kaybı. Türk üçgenlerinin doğu cephesinde yer alan dikdörtgen formlu yuvarlak kemerli ışıklık nişin köşeliklerindeki turkuaz ve koyu patlıcan moru özgün çinilerin kenarlarında ve batı cepheye yer alan kör niş orta kısmında bulunan turkuaz özgün çinilerin de sırt yüzeylerinde parça kayıpları mevcuttur.

Birleştirilmiş panolardan oluşan kubbe kasağının mihrap sağına denk gelen kısmındaki birleşim yerinde ve hemen altındaki Türk üçgenlerinin kuşaklarının birleşim yerinde bulunan turkuaz ve koyu patlıcan moru çinilerde parça kayıpları mevcuttur. Doğu yönündeki Türk üçgenlerinin güney taraf alt kuşağındaki koyu patlıcan moru ve turkuaz çinilerde de parça kaybı görülmektedir (Resim 6).

Onarım ve Diğer Müdahalelerle Meydana Gelen Bozulmalar. Mescit Türk üçgenleri, kubbe kasağı ve kubbe çinilerinin onarımları ile oluşan bozulmaları tamamlama şeklinde karşımıza çıkar (Tablo 1).

Tamamlama. Uygulamalar, dolgu türü tamamlama ile yeniden üretim tuğla ve çiniler ile tamamlama tipinde tespit edilmiştir. Kubbede, kasağın üstü hizadan başlayarak yukarı doğru ilerleyen yaklaşık on beş sırası sırlı ve sırsız tuğlalı kısımlar özgün olup diğer kısımlardaki eksiklikler yeniden üretim sırlı ve sırsız tuğlalar ile

Resim 6.
Mescit, Güney Yön, Kubbe Kasağı ve Türk Üçgenleri, Parça Kaybı (Konak)

tamamlanmıştır. Onarımdan önce bahsi geçen bu tamamlama alanları sıvalı olup alttaki özgün malzemenin durumu net olarak tespit edilememiştir. Onarımlar esnasında sıvadan temizlenen kubbedeki eksiklikler özgüne uygun form, ölçü ve renkte üretilen yeni malzemelerle tamamlanmış, özgünle görsel bütünlük sağlanmıştır (Resim 7). Alçı-harç ile yapılan ikinci tip tamamlama uygulaması, batıdaki Türk üçgenlerinde yer alan kör niş orta kısmında bulunan turkuaz özgün çinilerin eksikliklerinde, doğudaki Türk üçgenlerinin cephenin güney taraf alt kuşaklarındaki turkuaz ve koyu patlıcan moru çini parça eksikliklerinde tespit edilmiştir. Kubbe kasağı panolarının mihrap sağına (batı) denk gelen kısmındaki birleşim yerinde ve hemen altındaki Türk üçgenlerinin uç kısmındaki çini parça eksikliklerinde de harçlı tamamlama yapılmıştır. Ancak uygulama batıdaki kör nişte yapılan tamamlamanın aksine özensiz bir uygulama olup dolgu niteliklidir.

Müdahalelerde Bozulmalar. Mescit Türk üçgenleri, kubbe kasağı ve kubbe çinilerinin onarımlarından sonra gelişen bozulmalar nem sorunu ve leke olarak iki tipte tespit edilmiştir (Tablo 1).

Nem. Türk üçgenleri sırsız tuğlalarında görülen bir nem sorunu mevcuttur. Özellikle güney cephenin doğu ve batı uçlarındaki sırsız tuğla yüzeylerde kendini gösteren bu sorun çok fazla ilerlemiş değildir. Ancak kısa zaman önce onarılmış olan yapıda nem sorununun aktif olduğunu ve ilerlemenin devam edeceği anlaşılmaktadır (Resim 8).

Leke. Kuzeydeki Türk üçgenlerinin neredeyse tamamını içine alacak şekilde lekeli bir görünüm mevcuttur. Bozulma neme bağlı harekete geçen tuzlanma oluşumlarını işaret etmektedir.

Resim 7.
Mescit, Kubbe Göbeği, Tamamlama (Konak)

Ancak bu bölümlerde, güneydeki Türk üçgenlerinde kendini gösteren aktif nemin aksine bir nemlenme görülmemektedir (Resim 8).

Mihrap Çinileri

Pano Bozulmaları. Mescit mihrap çinilerinin mukarnas kavsara üstü kitabelik kısmı ve aynı hizadaki kenar kuşakları turkuaz, koyu patlıcan moru özgün çinileriyle günümüze ulaşmıştır. Mihrap çinilerinin diğer bölümleri son onarımlarda tamamlanmıştır. Çinilerdeki pano bozulmaları, birim malzeme kaybı tipinde tespit edilmiştir (Tablo 1).

Birim Malzeme Kaybı. Mihrabın kavsara köşeliğinin sol üst kısmı, kavsara ilk nişi, niş üzerine denk gelen kitabelik alanı ve kitabelik

seviyesinde sağ, sol ve üst mihrap kuşaklarının turkuaz ve koyu patlıcan moru özgün çinilerin haricindeki tüm mihrap çinilerinde birim malzeme kaybı tespit edilmiştir. Mevcut haliyle mihrap çini eksiklikleri kenar kuşaklarında yeniden üretim çiniler ile tamamlanmış, mukarnaslı kavsara ve altındaki orta alan ise sıvalı olarak görülmüştür (Resim 9).

Malzeme Bozulmaları. Bozulmalar çatlak ve parça kaybı türünde görülmektedir (Tablo 1).

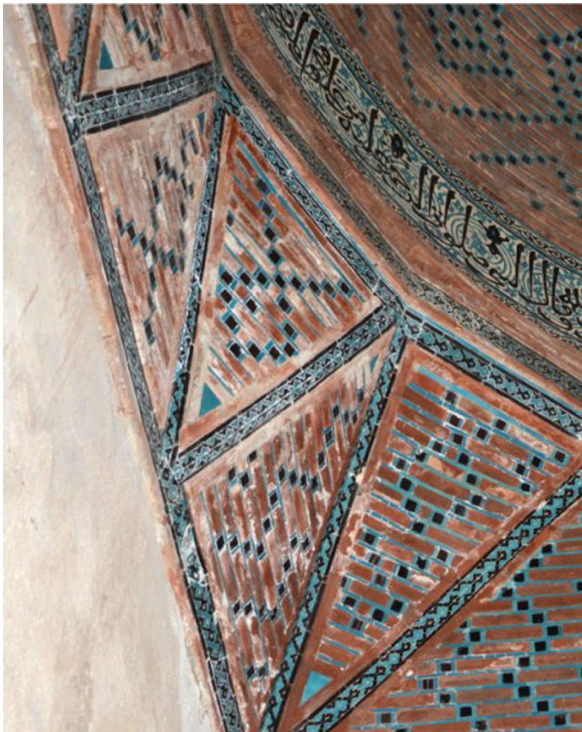
Çatlak. Mihrabın özgün çinilerinde genele yaygın olarak sır yüzeyini kapsayacak nitelikte kılcal sır çatlakları görülmektedir. Koyu patlıcan moru çini yüzeylerde daha belirgin olan çatlaklar turkuaz çinilerde de mevcuttur (Resim 10).

Parça Kaybı. Mihrabın mevcut özgün çinilerinde ve birim malzeme kaybı yaşanan parçalarla olan tüm sınırlarında parça kayıpları tespit edilmiştir. Mihrabın dıştan birinci kuşak sol üst köşesinde, iki ve üçüncü kuşak arasındaki koyu patlıcan moru ince şeridin orta kısmında, üç ve dördüncü kuşak arası turkuaz şerit çininin orta kısmında da parça kayıpları bulunmaktadır (Resim 11).

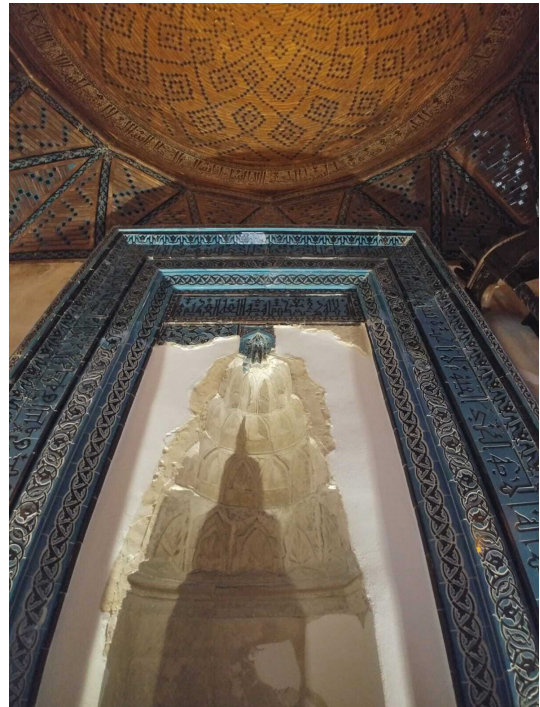
Onarım ve Diğer Müdahalelerle Meydana Gelen Bozulmalar. Mihrapta onarım ve diğer müdahalelerle meydana gelen sorunlar, tamamlama tipinde karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1).

Tamamlama. Mihraptaki tamamlama uygulamaları yeniden üretim çinilerle ve alçı-harç ile tamamlama tipinde karşımıza çıkmaktadır.

Mihrapta görülen eksiklikler, önceki onarımlarda özgün çinilerin oluşturduğu dekorasyon seviyesinde içeriği tespit edilemeyen harç kullanılarak tamamlanmıştır. Tamamlama uygulaması yüzeyler özgünüyle ilgisi olmayan açık yeşil tonlarında boyanarak sonuçlandırılmıştır. Son onarımlarda kavsara köşelikleri ve orta alanın sağ üst kısmında kireç bağlayıcılı alçı-harç malzemeyle ile tamamlama yenilenmiş diğer kavsara alanlarına müdahale

Resim 8.
Mescit, Türk Üçgenleri, Kuzey Yön, Leke (Konak)

Resim 9.
Mescit, Mihrap, Birim Malzeme Kaybı (Konak)

Resim 10.
Mescit, Mihrap Kuşak, Çatlak (Konak)

Resim 11.
Mescit, Mihrap Kuşak, Sol Taraf, Parça Kaybı (Onarımlardan Önce) (Konak)

edilmeden bırakılmıştır. Mihrap kuşaklarında ise eksiklikler tümüyle özgüne uygun yeniden üretim turkuaz ve patlıcan moru çinilerle tamamlanmıştır (Resim 12).

Kuzey-Güney Eyvan Çinileri

Pano Bozulmaları. Mescit güney-kuzey eyvan tonoz örtü ve arka duvar özgün çinilerinin ve sırlı tuğlalarının büyük bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Eyvan duvar çinilerinin tamamı ise tahrip olmuş ve son onarımlarda tamamlanmıştır. Çinilerdeki pano bozulmaları, birim malzeme kaybı tipinde tespit edilmiştir (Tablo 1).

Birim Malzeme Kaybı. Kuzey eyvanın arka duvarının sivri kemer formulu üst bölümünde, aydınlatma nişinin altına denk gelen alanda ve devamında sağ alt köşesinde fazla çoklu birim malzeme kayıpları görülmektedir. Arka duvarın alt ve üst bölümlerini ayıran kuşakta da özgün çinilerin tamamı kayıptır. Kuzey eyvan tonozunun özellikle sağ yarısının sağ alt köşesinde, orta göbekte ve göbeğin kenar sırasında da birim malzeme kayıpları tespit edilmiştir. Mevcut haliyle çini eksiklikleri alçı-harç ile tamamlanmış durumdadır.

Güney eyvanın arka duvarının sivri kemer formulu üst bölümünde, aydınlatma nişinin altına denk gelen alandan başlayıp sol alt köşesine kadar devam eden kısımda çoklu birim malzeme kayıpları görülmektedir ancak sonradan yapılan onarımlarda çinilerle tamamlandığı için ayırt etmek güçtür. Eyvan arka duvarının alt ve

Resim 12.
Mescit, Mihrap, Tamamlama (Konak)

üst bölümlerini ayıran kuşakta da özgün çinilerin tamamı kayıptır. Güney eyvan tonozunun özellikle sağ yarısının sağ alt köşesinde, orta göbeğin neredeyse tamamında ve göbeğin sol kenar sırasında da birim malzeme kayıpları tespit edilmiştir. Mevcut haliyle çini eksiklikleri alçı-harç ile tamamlanmış durumdadır.

Kuzey ve güney eyvan tonozlarında yer alan prizmatik yıldız formulu özgün parçaların yarından fazlası birim malzeme kaybına uğramıştır. Mevcut haliyle eksiklikler alçı-harç ile tamamlanmış durumdadır. Güney ve kuzey eyvanların arka duvarlarının alt bölümleri ile yan duvarları ve duvar panolarını çevreleyen kuşakların özgün turkuaz ve patlıcan moru çinilerinin tamamı birim malzeme kaybına uğramıştır. Mevcut haliyle çini eksiklikleri aslına uygun yeniden üretim çiniler ile tamamlanmış durumdadır (Resim 13).

Malzeme Bozulmaları. Bozulmalar çatlak, parça kaybı ve yüzeysel kirlilik türünde görülmektedir (Tablo 1).

Çatlak. Güney eyvanda, arka duvarının üst kısmındaki nişin ortasından ve sağ köşesinden başlayıp, yukarı ve sağa kadar ilerleyen çatlaklar ile güney eyvan tonozu sağ bölümünün alt orta noktasından başlayıp orta seviyeye kadar ilerleyen çatlak tespit edilmiştir. Özgün malzemede hamura kadar ulaştığı anlaşılan çatlakların parça kayıplarına sebep olduğu görülmektedir. Mevcut haliyle çatlaklar alçı-harç ile tamamlanmış durumdadır (Resim 14).

Parça Kaybı. Her iki eyvanda yer alan özgün çiniler ile birim malzeme kaybı yaşanan çinilerin kesişim noktalarında parça kayıpları tespit edilmiştir. En yoğun kayıpları kuzey eyvan arka duvarının üst kısmında genele yaygın olarak görülmektedir. Parça kayıpları, nişin sağ alt köşesindeki çinilerde olduğu gibi sır tabakasında gerçekleşirken, hem de tonoz örtünün sağ yarısının sağ köşesindeki kuşaklarda olduğu gibi hamurda meydana gelmiştir. Eyvanların tonoz örtülerinin göbeklerinin özgün çini kenar köşelerinde ve tonoz yüzeylerinde bulunan prizmatik yıldızlarda da parça kayıpları tespit edilmiştir (Resim 15, 16).

Resim 13.
Mescit, Kuzey Eyvan Arka ve Yan Duvarları, Birim Malzeme Kaybı
(Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü)

Yüzeysel Kirlilik. Medrese kuzey eyvanı tonoz örtüsünün sağ tarafındaki özgün çini ve sırlı-sırsız tuğla malzemelerde yüzeysel kirlilik tespit edilmiştir. Onarımlarda kullanılan tamamlama malzemenin iyi temizlenmemesi sonucunda oluştuğu anlaşılan kirliliğin alçı-harç kalıntısı olduğu görülür.

Onarım ve Diğer Müdahalelerle Meydana Gelen Bozulmalar. Kuzey ve güney eyvanlarda onarım ve diğer müdahalelerle meydana gelen sorunlar, tamamlama tipinde karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1).

Tamamlama. Eyvanlardaki tamamlama uygulamaları yeniden üretim çinilerle ve alçı-harç ile tamamlama tipinde tespit edilmiştir.

Resim 14.
Medrese, Güney Eyvan Tonoz Örtü, Çatlak (Konak)

Güney ve kuzey eyvanların tonoz örtüsünde ve arka duvarının üst kısmında görülen eksiklikler, son onarımlarda özgün çini ve sırlı tuğlaların oluşturduğu dekorasyon seviyesinden daha düşük seviyede alçı-harç kullanılarak tamamlanmıştır. Tamamlama uygulamasında yüzeyler boyanmadan bırakılmıştır (Resim 17).

Güney ve kuzey eyvanlarının arka duvar alt bölümleri ve yan duvarları ise son onarımlarda aslına uygun olarak üretilen çiniler kullanılarak tamamlanmıştır. Daha önceki onarımlarda güney eyvan arka

Resim 15.
Medrese, Kuzey Eyvan Arka Duvar Üst Kısım, Parça Kaybı (Konak)

Resim 16.
Medrese, Güney Eyvan Tonoz Örtü Göbek, Parça Kaybı (Konak)

duvarının üst kısmında nişin sol alt seviyesine denk gelen alanda ve her iki eyvan nişinin kenar kuşaklarında da yeniden üretim çini kullanarak tamamlama yapılmıştır (Resim 18).

Sonuç ve Öneriler

Sivas Gök Medrese yapısında görülen sırlı tuğla ve çini bezeme uygulamaları, minarelerde, mescit ve dar-ül kurra kubbe kasnaklarının dış yüzlerinde, mescit Türk üçgenlerinde, kubbe kasağı ve kubbe iç yüzlerinde, mescit mihrabında, kuzey ve güney eyvanların tonoz örtü ve duvarlarında, türbe duvarlarında ve sandukasında, güney cephe bir ve üç no.lu odaların pencere şebekelerinde karşımıza çıkar.

Yapının çinileri ve sırlı tuğlalarının asli durumuna göre meydana gelen bozulmaları incelendiğinde bozulmalar; pano bozulmaları, malzeme bozulmaları, onarım ve diğer müdahalelerden kaynaklı bozulmalar ve müdahalelerdeki bozulmalar şeklinde tespit edilmiştir (Tablo1).

Pano bozulmaları, incelenen tüm çinili ve sırlı tuğlalı yapı elemanlarında "birim malzeme kaybı" türünde tespit edilmişken, sadece mescit ve dar-ül kurra kubbe dış yüz kasnakları ile türbe ve güney cephe oda pencere şebekelerinde "taşıyıcı sorunları" olarak görülmüştür. En yoğun taşıyıcı sorunu çinili olduğu bilinen türbe duvarlarında meydana gelmiştir, en yoğun birim malzeme kaybı ise taşıyıcı sorunu yaşamadığı halde kuzey ve güney eyvan alt duvarlarının tamamında görülmüştür.

Taşıyıcı sorunları ve birim malzeme kayıpları temelinde, yapının zamana karşı direncinin zayıflaması, karşılaştığı yüksek ölçekli ve kalıcı hasar bırakan depremler (Ambradeys & Finkel, 1995, ss. 77-83, 95, 124, 166; aktaran Tanyeli & Kahya, 2015, s. 225, 4 no.lu dipnot), aktif kullanımının azalması ve ihmal edilmesi sonucu meydana gelmiştir. Ayrıca tarihi süreçte yapının geçirdiği müdahalelere bağlı taşıyıcı sorunu ve birim malzeme kaybı yaşadığı da anlaşılmaktadır. Onarılmak üzere yapı çatılarının

Resim 17.
Medrese, Kuzey Eyvan Tonoz Örtü, Tamamlama (Konak)

Resim 18.
Mescit, Güney Eyvan Arka ve Yan Duvarları, Tamamlama (Konak)

kaldırılması ve uzun zaman onarılmayı beklemesi sonucu yapı elemanları doğal bozucu (yağmur, kar, rüzgâr, vb.) etkenlere karşı savunmasız kalmış ve nem kaynaklı yeni bozulmalar ortaya çıkmıştır (Kahya ve ark., 2001, s. 43). Nemin günümüzde de mescit Türk üçgenlerinde açıkça izlenmesi, neme sebep olan bozulmanın halen var olduğuna, bozulma giderilmişse bile yapı elemanlarının henüz nemden tam olarak kurtulmadığına işaret etmektedir. Nitekim son onarımlardan sonra yeni bozulmaların görülmesi de bu fikri desteklemektedir. Çini ve sırlı tuğla malzeme onarımlarının, yapısal bozulma onarımlarına kıyasla geri planda kalması da birim malzeme kayıplarının diğer bir etkili sebebi olmuştur.

Malzeme bozulmaları, özgün mevcut çini ve sırlı tuğlalar ile yeniden üretim malzemelerde, "parça kaybı," "çatlak," "kırık" ve "yüzeysel kirlilik" türünde tespit edilmiştir. Çatlak ve kırıklar, mihrapta, güney-kuzey eyvan tonoz örtüsü ve arka üst duvarında, mescit Türk üçgenleri ve kubbe kasağında özgün malzemenin hamuruna kadar ilerleyen türde meydana gelmişken, minare panolarındaki yeniden üretim çini karolarda sadece sır yüzeyini kapsayan nitelikte kılcal çatlak türünden tespit edilmiştir. Parça kayıpları ise sıralanan tüm çinili ve sırlı tuğlalı yapı elemanlarındaki özgün parçaların kenar köşelerinde ve birleşim yerlerinde görülmektedir. Yüzeysel kirlilik, kuzey eyvan tonozu sağ yarısındaki sırlı-sırsız tuğla ve çini malzemeler üzerinde dolgu harcının temizlenmemiş kalıntıları olarak tespit edilmiştir.

Mevcut özgün çinilerde görülen malzeme bozulmaları temelinde, yukarıda aktarılan taşıyıcı sorunları ve birim malzeme kayıpları sonucu meydana gelmiştir. Bozulmalar onarımlar, zaman, nem, bakımsızlık gibi etkenler ile ilerlemiştir. Dış mekânda yer alan minare kaide panolarının çinilerinde görülen kılcal çatlakların ise kısa zaman önce üretildiği düşünüldüğünde özgüne uygun olmayan üretim hatalarına bağlı geliştiği anlaşılmaktadır.

Onarım ve diğer müdahalelerle meydana gelen bozulmalar, incelenen tüm çinili ve sırlı tuğlalı yapı elemanlarının hepsinde "tamamlama" türünden tespit edilmiştir. Yoğun olarak birim malzemede yenileme ile yapılan tamamlamaların dışında, dolgu nitelikli tamamlamalar, alçı-harçlı uygulamalar ve renklendirmeli tamamlamalar da tespit edilmiştir. Birim malzemede yenileme ile tamamlama uygulaması, minarelerde, mescit kubbe ve mihrabında, mescit ve dar-ül kurra kubbe kasnaklarının dış yüzlerinde, kuzey-güney eyvan duvarlarında, türbe duvarlarında ve sandukasında, pencere şebekelerinde uygulanmıştır. Yeni üretim çinilerin, oldukça özenli, özgün malzeme boyutlarına, kompozisyon düzenine ve harç malzemesinin taşkınlıklarına dikkat edilerek yapıldığı görülmektedir. Minare yeni üretim çinileri renk ve formlardaki detaylar yoluyla ayırt edilmekte ama kubbede yapılan tamamlamalarda kullanılan renkler özgünüyle aynı olup ayrıştırmayı güçleştirmektedir. Ancak kubbe eteklerinde var olan özgün sırsız tuğla yüzeylerindeki renk farkı ve eskimişlik görüntüsü üst kısımdaki yeni üretimlerden ayrıştırmayı desteklemektedir. Türbe duvarı ile sanduka çinileri ve kubbe dış yüz çinileri de son onarımlarda yeni üretim çiniler ile ancak kısmi olarak tamamlanmıştır. Tamamlamalarda kaynaklarda az miktarda da olsa yakın tarihe kadar var olduğu anlaşılan özgün çiniler tespit edilememiştir. Pencere şebekeleri de tarihi süreçte yıkılmış ancak çinilerin özgününe ait kayıtlı bilgiye ulaşılammıştır. Şebekelerde yapılan tamamlamaların neye göre yapıldığı tespit edilememiştir.

Alçı-harçlı tamamlama uygulamaları, minare pabuç kısmında, mescit mihrabında, Türk üçgenlerinde, kubbe kasnağı panolarının birleşim yerlerinde, kuzey-güney eyvan tonozlarında ve arka duvar üst kısımlarında görülmektedir. Türk üçgenlerindeki tamamlamalar daha çok dolgu nitelikli özensiz uygulamalar olup, bahsi geçen diğer alanlardaki alçı-harçlı tamamlamalar özgünle hem yüzey seviyede ve özenli uygulamalardır. Minare pabuç kısmında yapılan alçı-harçlı uygulamalarda yüzeyler özgüne birebir uygun olarak tasarlanmış ve renklendirilmiştir. Mimetik uygulama özgün malzemenin ayırt edilmesini güçleştirmiştir.

Son olarak müdahalelerdeki bozulmalar, "nem" ve "leke" olarak tespit edilmiştir. Nem sorunu mescit kubbe Türk üçgenlerinin güney cephesi doğu ve batı köşelerinde görülmektedir. Nem sorunu yapı örtüsünde var olan aktif yalıtım sorununa işaret edebileceği gibi henüz yeni tamamlanmış olan onarımlar dikkate alındığında yalıtım sorununun çözülmüş olacağı ancak var olan nemin henüz taşıyıcı duvarlardan tam olarak tahliye edilemediği akla gelmektedir. Bu durumda da onarımlarda önce yapısal sorunların çözümlenmesi ve devamında estetik amaçlı onarımların yapılması gerekliliğinin göz ardı edildiği ya da eş zamanlı yapılan müdahalelerin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Yapıya ait restorasyon dosyalarında yer alan fotoğraflar da bu fikri destekler niteliktedir. Zira 2007 yılına ait restorasyon dosyasındaki fotoğraflarda eyvan üst örtü çalışmaları henüz devam ederken minare, eyvan çini ve sırlı tuğla onarımlarının da tamamlandığı görülmektedir. Yine 2009 yılına ait fotoğraflarda dar-ül kurra mekanının onarımı tamamlanmış kubbesinde ve Türk üçgenlerindeki sırsız tuğlalarda aktif nem izleri tespit edilmektedir. Ayrıca 2010 yılına ait eyvan tonoz çinilerinin tamamlanan onarım sonrası fotoğraflarında da eyvan alt duvarlarında aktif nem izleri görülmektedir. Nitekim bu onarımlarda eyvan tonozunda alçı-harçla tamamlanan yüzeylerin mimetik olarak renkli boyandığı da anlaşılmaktadır. Ancak son onarımlarda tüm bu boyalı uygulamalar geri alınmış ve eksikliklerdeki alçı-harçlı tamamlamalar renklendirilmeden

yenilenmiştir. Buradan hareketle 2006 ve sonrasında çini ve sırlı tuğla onarımlarında kısa zamanda yeni bozulmaların meydana geldiği ve onarımların tekrarlandığı anlaşılmaktadır.

Mescit Türk üçgenlerinin kuzey cephesinde neme bağlı olarak gelişmiş olan lekelenmeler görülmektedir. Güney cephede aktif olan nem sorununun kuzey cephede ilerleyerek yeni bir bozulmaya yol açtığı görülmektedir.

Sonuç olarak; zaman, doğal faktörler, afetler, bakımsızlık vb. etkenler yanı sıra Gök Medrese çini ve sırlı tuğlalarının günümüze ulaşmasını sağlayan müdahalelerinin de özgün malzemelerin büyük ölçüde değişmesine ve bozulmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda yapılan müdahalelerin, ilk zamanlarda yapısal bozulmalara yönelik gerçekleştirildiği ve süsleme unsurlarının ikinci plana bırakılarak ihmal edildiği anlaşılmaktadır. Sonraki zamanlarda ise iş veren ve yürütücü firma arasındaki sorunlar, bürokratik engeller ile durdurulan onarımlar, mevcudu korumanın yanında yenilenmenin de fazlaca önemsendiği uygulamalar, bozulmaların ana kaynaklarının tamamen çözülmesi beklenmeden ya da eş zamanlı olarak yapılan süsleme onarımları ile bozulmaların desteklendiği söylenebilir. Yapının çini onarımlarına ilişkin Osmanlı ve Cumhuriyet ilk dönem uygulamalarında ayrıca yoğun şekilde belgeleme eksiklikleri görülmektedir. Sonraki dönemlerde yapıda olduğu gibi süsleme onarımlarında da detaylı belgeleme yapılmıştır.

Mevcut haliyle özgününden kayıplar vererek günümüze ulaşan Gök Medrese, 750 yıllık geçmişe sahip, Anadolu Selçuklu Devrinin tarihi, dini ve eğitim mimarisini belgeleyen önemli bir kültür-sanat varlığıdır. Bu bağlamda yukarıda detayları incelenen Gök Medrese özelinde tüm kültür varlıklarının ve çinilerinin sorunlarına yönelik yapılan ve yapılacak olan uygulamaların "koruma" merkezli olarak ele alınması, kültürel değerlerimizin geleceğe aktarılması ve yaşatılmasında büyük öneme sahiptir.

Son Notlar

¹Medrese, günümüzde "Gök Medrese" olarak isimlendirilmekte ancak kaynaklarda ise "Sahip Ata Medresesi", "Medrese-i Sahibiyye-i Fahriyye" (Bayram ve ark., 1981: s. 53), (Bilget, 1989, s. 4) ve "Kızıl Medrese" olarak ta anılmaktadır (Evlia Çelebi, 1969-71, s. 201-202'den aktaran Bilget, 1989, s. 3).

²Sadi Bayram vd. Gök Medrese vakfiyesini incelediği yayınında "... Sivas beldesi içinde kale kapusu karşısında ilim adamlarının oturmalarına mahsus, yazlık-kışık odaları, bir abdestliği, biri sağ diğeri sol tarafta iki minareyi, girişinde bir mescidi müstemil, Medrese-i Sahibeyye-i Fahriye namıyla meşhur binası muhkem ve avlusu geniş bir medrese bina etti. Suyunu akıttı ve bu medresenin haricinde bir de Dar-ı Ziyafet (Konuklar yurdu) yapıdır..." bilgisini aktarmaktadır (Bayram ve ark., 1981, s. 53).

³Gök Medrese ile ilgili yayınlar için bkz. Bakırer, 1976; Balık, 2006, 2018; Başkan, 1991, Bayburtluoğlu, 1997, Bilget, 1989, 1998; Demirel, 2000; Evliya Celebi, 1969-1971; Gabriel, 1934; Hersek, 2001; Kahya ve ark., 2001; Konak, 2021; Kuran, 1969; Oktay, 1948; Önge, 1997; Özkun, 2006; Şahinoğlu, 1977; Sözen, 1970; Tuncer, 2004, 2008; Turan, 1951; Yavaş, 2015; Yetkin, 1965, 1970.

⁴Yapının kitabesi hakkında detaylı bilgi için bkz. (Hersek, 1993, s. 190-191).

⁵Gök medresenin ikinci kat meselesi hakkında bkz. (Bilget, 1989, s. 35; Evliya Celebi, 1969-71, s. 201-202; Gabriel, 1934, s. 155-161, Kuran, 1969; Oktay, 1948, s. 114; Sözen, 1970; Yavaş, 2015, s. 149).

⁶Taçkapı düzenlemesi için bkz. (Konak, 2021, s. 337).

⁷Yapıya ilişkin 2006–2015 yılları arası onarım bilgilerinin detayı için bkz. (Tanyeli ve ark., 2015, s. 223–248).

⁸V.G.M.'ne yapılan müracaatımızdan sonra V.B.M. den elde edilen 2008 ve sonrasındaki çini onarımlarına ilişkin onarım raporlarına tam olarak ulaşılamamıştır. Sadece o dönemlere ait onarım görselleri ve restorasyon restitüsyon, dosyalarına (DWG dosya türünde) ulaşılmıştır. Aktardığımız bilgiler detaylı yazılı rapor olmadığından çizimler üzerinde yer alan küçük bilgilendirme yazılarından edinilmiştir. Bundan dolayı yapılan onarımlarda kullanılan malzeme ve detay hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author has no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Ambraseyss, N. N., & Finkel, C. F. (1995). *The seismicity of Turkey and adjacent areas. A historical review* (pp. 1500–1800). Eren Yayınevi.
- Bakırer, Ö. (1976). *13 ve 14. Yüzyılda Anadolu Mihrapları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Balık, İ. (2006). Sivas Gök Medresenin Türkiye Selçuklu eğitimindeki yeri ve önemi. *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, 261–268.
- Balık, İ. (2018). Sahip Fahrettin Ali'nin Yaptırdığı Gök Medresenin Selçuklu eğitim sistemi içindeki yeri. *Sahip Ataoğulları ve Turgutoğulları Beyliği*, 38, 199–208.
- Başkan, Ç. (1991). Sivas'ta Beş Selçuklu Çağı yapısı. *Lale Dergisi*, (67).
- Bayburtluoğlu, Z. (1977). Anadolu Selçuklu Devri büyük programlı yapılarında önyüz düzeni. *Vakıflar Dergisi*, XI, 67–106.
- Bayram, S., & Karabacak, A. H. (1981). Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri. *Vakıflar Dergisi*, XVII, 31–61.
- Biçer Özkun, Ü. (2006). Selçuklu Mimarisinde malzeme kullanımı ve Sivas Minarelerinin malzeme değerlendirmesi. *Selçuklular Dönemi Sivas Sempozyumu*, 29, 2005.
- Bilget, N. B. (1989). *Gök Medrese*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilget, N. B. (1991). *Sivas'ta Buruciye Medresesi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilget, N. B. (1997). Sivas Gök Medrese 1995–1996 yılı çalışmaları. VII. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. (7–9 Nisan 1997), 607–616.
- Çelebi, E. (1969–1971). *Seyahatname (II)* Z. Danişman (Çev.). Danişman Yayınları.
- Demirel, Ö. (2000). *Osmanlı vakıf-şehir ilişkisine bir örnek: Sivas şehir hayatında vakıfların rolü*. Türk Tarih Kurumu.
- Erdoğan, M. (1968). Osmanlı Devrinde Anadolu camilerinde restorasyon faaliyetleri. *Vakıflar Dergisi*, VII, 149–205.
- Ertuğrul, Ö. (1996). Gökmedrese. *TDK İslam Ansiklopedisi*, 14, 138–139.
- Evliya Çelebi. (1314). *Evliya Çelebi seyahatnamesi*. III, Neşreden Ahmet Cevdet, İkdam Matbaası.
- Gabriel, A. (1934). *Monuments turcs D'Anatolie II (Amasya-Tokat-Sivas)*. Boccad.
- Hersek, C. M. (1993). *Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları* [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü].
- Hersek, C. M. (2006). Sivas, Ankara: Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygurluğu 2. *Mimarlık ve Sanat*, 273–277.
- Hersek, C. M. (2001). Sivas'taki Selçuklu Dönemi medreselerinin restitüsyonu ve restorasyonu sorunları üzerinde genel bir değerlendirme. I. *Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri*. 387–395.
- Kahya, Y. T., & Kuzcular, G. (2001). Sivas Gök Medrese üzerine yeni bir değerlendirme. I. *Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiri Kitabı I*, 441–449.
- Konak, I. *Medrese, güney minare, güney-batı cephe silmeler, parça kaybı* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. (2021). *Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali'nin vakıf eserlerindeki çinilerin geçirdiği onarımlar ve mevcut korunma durumlarının değerlendirilmesi*. [Doktora Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi].
- Konak, I. *Medrese, kuzey minare pabuç kısmı, batı cephe, birim malzemede yenileme* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Medrese, güney cephe, 3. oda pencere şebeke çinileri, birim malzemede yenileme* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Medrese, güney eyvan tonoz örtü göbek, parça kaybı* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Medrese, güney eyvan tonoz örtü, çatlak* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Medrese, kuzey eyvan arka duvar üst kısım, parça kaybı* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Medrese, kuzey eyvan tonoz örtü, tamamlama* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Medrese, kuzey minare pabuç kısmı, batı cephe, birim malzemede yenileme* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Mescit, güney eyvan arka ve yan duvarları, tamamlama* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Mescit, güney yön, kubbe kasnağı ve Türk üçgenleri, parça kaybı* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Mescit, kubbe göbeği, tamamlama* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Mescit, kuzey eyvan arka ve yan duvarları, birim malzeme kaybı* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Mescit, mihrap kuşak, çatlak* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Mescit, mihrap kuşak, sol taraf, parça kaybı* (onarımlardan önce) [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Mescit, mihrap, birim malzeme kaybı* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Mescit, mihrap, tamamlama* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Mescit, Türk üçgeni (doğu)niş köşelik çinileri, birim malzeme kaybı* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Konak, I. *Mescit, Türk üçgenleri, kuzey yön, leke* [Fotoğraf]. Işıl Konak kişisel arşivi.
- Kuran, A. (1969). *Anadolu Medreseleri I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Nafiz, R., & Uzunçarşılı, İ. H. (1928). *Sivas Şehri*. Devlet Matbaası.
- Oktay, S. (1948). *Sivas'ta Gök medrese*, 17 (pp. 113–115). Arkitekt.
- Önge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde su Yapıları*.
- Özdural, A. (1968). *Sivas-Gök Medrese* [Lisans Tezi, M.E.T.U Faculty of Architecture Department of Restoration].
- Şahinoğlu, M. (1997). *Anadolu Selçuklu Mimarisinde yazının dekoratif eleman olarak kullanılışı*. Türk Eğitim Vakfı.
- Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü. *Mescit, kuzey eyvan arka ve yan duvarları, birim malzeme kaybı* [Fotoğraf]. Gök Medrese Restorasyon Kayıtları (Dosya No: 58-01-16).
- Sözen, M. (1970). *Anadolu Medreseleri. Selçuklular ve Beylikler devri*. İstanbul: I-II.
- Tanyeli, G., & Kahya, Y. (2015). Sivas Gök Medrese'nin acıklı hikayesi 1997–2014. *Kargir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri*, VII, 223–248.

- Tuncer, O. C. (2004). Sahip ATA (Gök) Medrese ile ilgili çalışmalar. *Vakıflar Dergisi*, XXVIII, 121–139.
- Tuncer, O.C. (2008). *Medrese, güney minare kaide kısmı, güney cephe, birim malzeme kaybı* [Fotoğraf]. Sivas Gök Medrese (Sahip Ata Fahrettin Ali Medresesi). Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Tuncer, O. C. (2008). *Sivas Gök Medrese (Sahip ATA Fahrettin Ali Medresesi)*. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Turan, O. (1951). Selçuklular zamanında Sivas Şehri. *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, IX(3–4), 447–457.
- Yavaş, A. (2015). *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip ATA Fahrettin Ali'nin mimari eserleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yetkin, S. K. (1965). *İslam Mimarisi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yetkin, S. K. (1970). *Türk Mimarisi*. Bilgi Yayınevi.

Structured Abstract

Anatolian geography has hosted many civilizations in the historical process and has been home to cultural heritage assets that are the signature of these civilizations. The Sivas Gök Madrasa structure, which was built during the Anatolian Seljuk Period, is one of these valuable cultural heritages. Sivas Gök Madrasa has cultural, historical, architectural, and so on. In addition to its values, it has great importance with its tiles and glazed bricks, which are used to cover the surfaces in the interior and exterior of the building and to complete its aesthetic integrity. Preservation and repair practices that have been made or will be made so that the Gök Madrasa tiles and glazed bricks, which have an important place in the Anatolian Seljuk tile art and have original production technology, can preserve their original state and reach the next generations, are of great importance. However, the building, which has been the subject of many researches in terms of its architecture, builder, history, function in education, and decorations, has been very limitedly examined in terms of the preservation and restoration of its tiles and glazed bricks. This situation makes it difficult to understand the situation of the building tiles and glazed bricks in the historical course and makes the nature of the needed and realized subsequent interventions unknown. The early Ottoman information about the preservation and restoration of the building is almost non-existent. The applications carried out in the last period of the Ottoman Empire and the first periods of the Republic were aimed at structural deterioration, the repair of ornamental elements such as tiles and glazed bricks was left to the second plan, and detailed documentation was not made. In recent practices, a positive change has been observed in our country as the awareness of conservation started to develop. Ornamental elements have also been taken into account in Gök Madrasa repair applications and have been documented in more detail. However, it is understood that the deterioration in tiles and glazed bricks was supported by factors such as the problems encountered during the recent Gök Madrasa interventions, the problems between the employer and the executive company, the repairs stopped by bureaucratic obstacles, the applications that could not be completed, and the concern for renewal in the repairs. The tiles and glazed bricks of Gök Madrasa, the last restoration of which was completed as of the end of 2021 and reopened as a foundation museum, lost their integrity as a result of the different damaging factors they were exposed to in the historical process, but survived without being completely destroyed.

In this study, the repair history and current preservation status of the original tiles and glazed bricks of Sivas Gök Madrasa, which is our research subject, will be examined and their deterioration according to their original condition will be evaluated. With the information to be obtained in this context, it is aimed to document the periodical current conditions of Gök Madrasa tiles and glazed bricks, to determine the factors of deterioration and the repair applications. In addition, this study aimed to contribute to the awareness of the necessity of repairs to be carried out in accordance with modern restoration principles by emphasizing the importance of tile and glazed brick deterioration, repairs and documentation in general. In our study, it is hoped that the deterioration of tiles and glazed bricks will be examined in detail and the deterioration chart created by us will set an example by contributing to similar studies.

In the study, documents and publications related to the Sivas Gök Madrasa structure were scanned, the tiles and glazed bricks of the building were examined on site, documented in detail with visuals, and a descriptive study was carried out using the scanning model regarding its current situation. While the location, history, and architectural features of the building were mentioned in the first part, the repair history of the building and its tiles and glazed bricks were examined chronologically in the second part. In the third chapter, the position and technical features of the tiles and glazed bricks in the building are discussed. In the fourth chapter, the current state of preservation of the building tiles and glazed bricks has been examined in detail under 4 main headings and under 23 sub-headings: panel deterioration, material deterioration, deterioration caused by repairs and other interventions, and deterioration in interventions. In the last section, the deterioration of the original tiles and glazed bricks in the square, the causes of deterioration, and the qualities of the repairs were evaluated on the basis of the "conservation of the original material," in accordance with the data obtained, in comparison with their current conditions.